

Marija Stipišić, *Kipić Djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru*,  
(Diplomski rad na Odsjeku za etnologiju Filozofskog fakulteta  
Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 2005., 54 str.

Potaknuta svojim obiteljskim korijenima i životnim vezama (njezin djed liječnik rodom je iz Vrboske na Hvaru, a suprug joj je podrijetlom iz bračkih Selaca), apsolventica etnologije i povijesti umjetnosti SPLICANKA Marija Stipišić Vuković smatrala je kako odabirom predmetne teme za diplomski rad može adekvatno zadovoljiti svoje stručne interese. Makar se u ovoj raspravi pozabavila tek određenim bračkim i hvarskim župama, ipak je takvim pionirskim zahvatom ostvarila nezaobilazan prinos dosad neistraženoj tematici ne samo na označenom prostoru.

Nakon uvoda, u diplomskom se radu abecednim redom predstavljaju bračke župe: Dol, Postira, Povelja, Pučišća i Selca. Svaka od navedenih župa, a tako će biti i s niže obrađivanima na Hvaru, promatra se kroz tri poglavlja: o župi i crkvi, o Djetiću, o običaju. Nabranjanje mjesta na otoku Hvaru započinje s Dolom, nastavlja se samim gradom Hvarom, naime njegovim benediktinskim samostanom, prosljeđuje s Plamama (Plame je povijesni naziv za istočni dio otoka Hvara), tj. njihovim župama Gdinjem, Poljicima i Zastrazišćem, te zaokružuje s Vrbanjem. Slijedi poglavlje naslovljeno: Početci štovanja djeteta Isusa i razvoj kulta. Zatim dolazi zaključak, rječnik, popis kazivača, literatura te izvori i prilozi (upitnica i slike).

Nesumnjivo je začetnik štovanja božićnog Djetića sv. Franjo Asiški, koji je 1223. u Grecciu postavio prve žive jaslice. Od ranog 14. st. u ikonografiji nailazimo na skulpture Djetića, dok u 17. a posebno u 18. st. dolazi do procvata u proizvodnji i uporabi vrlo raskošno opremljenih figura Djetesca. Oblačenje se pak svetačkih kipova može pratiti od kasnoga srednjeg vijeka. Među odjevenim likovima Djetesca u svjetskim je razmjerima zasigurno od najznamenitijih onaj Praškoga malog Isusa.

Budući da su literatura i izvori vezani uz tretirani predmet zapravo nepostojeći te kako nije naišla ni na kakvu informaciju koja bi barem dala smjer njezinu istraživanju, autorici je kao jedino rješenje preostalo terensko istraživanje, na temelju kojega je nastala glavčina njezine sinteze. U tome je nezamjenjivu ulogu imalo jedanaestero kazivača, od kojih su devetorica svećenici: J. Franulić, I. Huljev, T. Jelinčić, S. Jerčić, T. Kusanović, B. Marinović, I. Matulić, J. Rubinić i M. Zelanović. Njima se pribrajaju dvije ženske osobe: umirovljenica N. Vrsalović i hvarska benediktinka N. Vujević.

U uvodnom se dijelu čita kako je don Stanko Jerčić autoricu uputio na don Josipa Franulića, za kojega piše da joj je za cijelu Hvarsku biskupiju “dao neizmjernu količinu vrijednog i zanimljivog materijala, osim dugotrajnih, ali nadasve ugodnih i korisnih razgovora, napisao mi je pismo sa svojim spoznajama vezanim uz temu koje ću navoditi u tekstu.” Od 19 priloženih slika Djetića onaj iz hvarskog Dola star je oko četiri stoljeća, ali kao nerazdvojiva cjelina s kipom Bogorodice, jer se tek kasnije počeo zasebno štovati kao božićni Djetić. Iz 18. je st. stari pučiški Djetić, dok iz 19. st. postirska crkva posjeduje čak tri voštana kipa Djetića, nedavno restaurirana, kao i jedan pučiški Djetić iz istog stoljeća i materijala, također obnovljena. Povaljski je Djetić kupljen u Trstu 1870./1880. Tirolske su provenijencije zastražiški (1891.) i gđinjski (1907. iz Tridenta) Djetić, dok je onoga u hvarskome benediktinskom samostanu kao miraz iz zavičajnog Dubrovnika oko 1900. g. donijela Tereza Obuljen, koja je kao opatica umrla na glasu svetosti. Taj voštani kip, visok 30 cm, autorica smatra najreprezentativnijim primjerkom na otoku Hvaru. Ostali su kipići Djetića, obrađeni i ilustrirani u ovome radu, nabavljeni tijekom 20. st. te se još izlažu kroz božićno vrijeme. U poglavlju o običaju pod svakom je naznačenom župom podrobno opisano kojim su obredima i pobožnostima, te zajednički slavljanim dijelovima časoslova obilježeni dani božićnoga vremena. Polnoćki redovito prethodi Služba čitanja, nakon koje unutar crkve slijedi procesija s Djetićem. S tim u svezi autorica bilježi: “Moja ideja bila su pitanja vezana uz običaje koji prethode procesiji (koja je okosnica rada) i slijede nakon nje. Bila sam vođena time da obuhvatim običaje božićne noći.”

Osim općepoznatih hrvatskih božićnih pjesama, u radu se navode i tri starinske, regionalno- lokalnog karaktera: *Kog vidiste pastiri, Kad se Bog čovik učini i Zdravo višnja diko s nebi*. Sredinom 20. st. izvršila se promjena da se od 2 ili 3 sata u bo-

žičnoj noći, što je dotad stoljećima vrijedilo, početak bogoslužja prenio na badnju večer u 22 sata, kako bi polnoćka doista bila o ponoći. Izvan crkveni, pak, običaji uglavnom su se sastojali u paljenju badnjaka na otvorenim kućnim ognjištima te ognja na javnim mjestima, ali i pucnjavom iz mužara i vatrenog oružja.

Što se tiče urešavanja crkava s obzirom na posebno obilježavanje božićnog blagdana i vremena, kronološki je najstarije dodatno osvjetljenje crkava u božićnoj noći postavljanjem brojnih uljanica po zidnome vijencu ("kornižu") svetišta, što je zabilježeno već u 16. st. Slijedi pojava kipa Djetića (18. st.) i konačno betlehem, tj. jaslice (19./20.st.). Izuzev fiksnih jaslica s kraja 17. st. na oltaru betlehema župne crkve u Komizi na Visu, među najstarijim su sačuvanim pokretnim kompletima jaslica iz 19 st. tirolske u crkvi pustinje Blaca i one nabavljene oko 1890. u Nerežišćima. Postavljanje betlehema po ostalim mjestima počelo se prakticirati tek sredinom 20. st.

Čini se da su običaji starijeg nastanka vjerojatno dolazili iz Italije. Dalmacija je, naime, stoljećima bila pod dominantnim utjecajem romanske kulture, koja uključuje i štovanje Djetića. Uostalom, i danas se na božićnu noć u vatikanskoj Bazilici sv. Petra obavlja procesija s Djetićem, koji se nakon toga izlaže na počasnome mjestu. Činjenica da hrvatski sjever nema tog običaja, potvrđuje pretpostavku o njegovu talijanskom, točnije rimskom postojanju. Naprotiv, noviji utjecaji, primjerice badnjak, božićno drveće i jaslice, kao relativno novi običaji u Dalmaciji, vuku svoje podrijetlo sa sjevera.

U zaključku svoga rada autorica naglašava kako se dotakla tek dijela božićnih običaja, što "za sobom povlači mnoga nova pitanja i segmente ovog običaja koje bi bilo interesantno i potrebno istražiti". Od 50-tak do 60-tak kipova Djetića na otocima Braču i Hvaru fotografirala ih je 40, a obradila 16. Ističe potrebu nastavljanja istraživanja i obrade preostalih Djetića, od kojih su neki još nedostupni, a većina zahtjeva obnovu.

Zaokružujući prikaz o djelu s kojim je javnosti predstavljeno dosad uopće neobrađeno znanstveno područje pa je stoga zapažen prinos proučavanju štovanja božićnog otajstva na razini domovinske Crkve, prenesimo što se o ovome radu među ostalim moglo pročitati u ovogodišnjemu srpanjskom broju hvarškoga biskupijskog glasila: "Zanimljivo i nadasve originalno štivo koje se s guštom čita. Zahvaljujemo diplomantici i želimo joj u životu još puno ovakvih radova!"

Josip Franulić